

regule od koristi za sve učesnike one se dobrovoljno prihvaćaju.

Autori ne promatraju brojne međunarodne robne sporazume, koji bi njihovu tezu još bolje potvrdili. To je šteta, jer iza svake robe međunarodnog prostora stoji neki robni sporazum, sa svojim jasnom pravilima. Međutim, i bez toga knjiga zaslužuje pohvalu.

Knjigu stoga možemo preporučiti našoj javnosti, napose studentima društvenih fakulteta koji se susreću s međunarodnim prostorom.

Vlatko Mileta

Recenzija

Klaus-Jürgen Tillmann, ur.

Teorije škole

Educa, Zagreb, 1994.

U suvremenim raspravljajima o odgoju i obrazovanju sve su češća nastojanja da se sustavnije razrađuju teoretske osnove škole. Zapravo, uočavajući značaj i ulogu škole u ostvarivanju zadataka odgoja i obrazovanja postupno su se počele razvijati "teorije škole", čije jezgro čini odnos "između institucije škole i cjelokupnog društvenog sustava" /str. 10/.

Knjiga "Teorije škole", urednika Klause-Jürgena Tillmanna, u izdanju "Educa" Zagreb, 1994. g. /str. 200/, zbornik je studija gdje je izložen "inventar" relevantnih teorija škole. Knjiga je podijeljena u dva dijela. U prvom se, osim Uvoda, izlaže pet različitih teorija škole i zaključna rasprava o njima. U drugom se dijelu razlaže teorija škole između pedagoške samokritike, uplitanja društvenih znanosti i

pribežavanja metateoriji, te o školi u obzorju povijesti učenja.

I.

U Uvodu knjige urednik ističe kako začetke teorije škole nalazimo potkraj XIX. stoljeća /W. Dilthey/, a početkom povijesti teorije škole u užem smislu smatraju se 20-e godine ovog stoljeća /J. Gebhardt/. Intenzivniji razvoj teorije škole pratimo 60-ih godina ovog stoljeća. Tu problematiku nametnuli su, osim ostaloga, zadaci "suvremenosti tradicionalne škole", a i sve veći interesi psihologije i sociologije za odgoj i obrazovanje. U posljednjih dvadeset godina impuls razvoju teorije škole, osim navedenih "susjednih znanosti", dolazi i iz ekonomije i znanosti o upravljanju. Sve je to pridonosilo nastojanju da se pronikne u specifičnost funkcije škole, afirmirajući različite pristupe i teoretsko-metodološke orijentacije u proučavanju njezina bića.

Teorije škole dane su u sljedećem pregledu:

"Začeci teorije škole u duhovno-znanstvenoj pedagogiji: od Diltheya do Wenigera /W. Klafki, od 27 do 57 str./.

Duhovnoznanstvena pedagogija /W. Dilthey, 1833.—1911., — H. Nohl, 1879.—1960., — Th. Litt, 1880.—1962., — E. Spranger, 1882.—1963., — E. Weniger, 1893.—1961./ vidjela je razvoj školstva u "opsežnoj povijesnoj sprezi ekonomsko-socijalnog, političkog i kulturnog razvoja". Naročito je naglašavala tri momenta u tom povijesnom razvoju: sve veću podjelu rada, sve veće "podruštvljavanje" zadataka dijela odgoja i razvoj suvremene države koje školstvo sve više odvaja od "zavisnosti" partikularnih interesa /crkve, klasa, pojedinih društvenih skupina/. (str. 52).

U kontekstu tumačenja države, kao dominirajućeg činitelja školstva, povezana je i "relativna autonomija" /samostalnošću pedagogije u teoriji i praksi/.

str. 53, čime država donekle "ograničava sama svoje upravljanje nad školom". Zapravo, temeljna misao vodilja duhovnoznanstvene pedagogije škole jest da "odgojnoznanstvenu teoriju škole može razvijati samo *samostalna* povijesno-pedagoška svijest" /str. 54/.

"Strukturalno-funkcionalne teorije škole: od Parsonsa do Fenda" /K. Fingerle, str. 61—77/.

"Središnja tema strukturalno-funkcionalnih teorija je funkcija odgoja u očuvanju strukture društva pomoću daljnje predaje sustava vrijednosti i normi /kulturalna transmisija/ idućoj generaciji i socijalno formiranje ličnosti /socijalizacija/", /str. 62/. Prilozi susjednih znanosti od velikog su značaja za shvaćanje funkcije i strukture škole /str. 74/.

Strukturalno-funkcionalni pristup osigurao je integracijski prilog raznih znanosti u proučavanju škole. Doduše, kod tog empirijskog "obogaćivanja" odričemo se *općevažeće* teorije škole, jer empirijski nalazi podupiru teoriju škole koja ima jasno prostorno vremensko ograničenje /str. 75/.

"Psihoanaliza škole kao institucije: natrag sve do Freuda" /M. G. Muck, str. 79—98/.

Pokušalo se psihoanalitički promatrati instituciju škole. Autor smatra da "pokušaj traženja psihoanalitičkih odgovora na pedagoška pitanja teorije škole treba smatrati nedovršenim" /str. 96/. Međutim, ipak se došlo do stonovitih spoznaja o djelovanju institucije škole na razvoj određenih struktura ličnosti, kao i pogleda na veze školskih i društvenih struktura. "Činjenica da je škola kao sustav i danas strukturirana prisilno, dovodi do toga da ona razvija prisilne strukture ličnosti koje su određene manje 'ja' djelovanjem, a više naglašavanjem sebe /prisila ličnosti, autoritarni karakter i dr./ Škola, s jedne strane, proizvodi ono što je društvu potrebno za održavanje njegove struk-

ture, a društvo pak stvara tip škole koja to omogućuje", /str. 96/.

"Interakcionizam i teorije škole: Mead i djelovanje školskih aktera" /M. Brumlik i H. G. Holtappels, str. 99—120/.

U interakcijskom pogledu škola je ustanova određena ponašanja svih svojih članova, a služi predaji socijalnih dobara. Pravo na stjecanje socijalnih dobara stječe se kroz borbu za priznanje, u kojoj sudjeluju svi članovi institucije /str. 103/. Pomoću instrukcijskog okvira može se objasniti da škola kao odlučujući činitelj sudjeluje u nastanku poteškoća i smetnji kod učenika. Oblici školske organizacije i oblici međudjelovanja pojavljuju se često kao izvori problema /str. 115/.

Doprinos ove teorije škole može biti plodonosan samo u kombinaciji s ostalim pristupima /str. 116/. Ona pokazuje kako se mijenja zadaća škole kad u komunikacijski proces u školi sudionici unose vlastite namjere i svoje osobite probleme identiteta /str. 116—117/.

"Radikalna kritika škole kao teorija škole? Perspektiva kulturne revolucije kod Freire i Ilicha" /H. Dauber, str. 121—135/.

Znanstvenim argumentima raspravljalo se o tzv. deskolarizaciji. Taj princip proizlazi više iz širokoga socijalnog pokreta, nego iz jasno ograničene znanstvene tradicije. Polazištem se smatra "kriza preživljavanja birokratsko-kapitalističkog industrijskog društva i s tim povezane krize škole kao nositelja i pomagatelja industrijskih ritmova napretka" /str. 124/. Škola je "povijesno preživjela", kaže Ilich. "Stvarno izmijeniti škole znači: učenicima, učiteljima i roditeljima dati mogućnost da zajednički uče o sebi, svojoj okolini i ljudima, i da to znanje primijene" /str. 132/.

Nakon izloženih /navedenih/ teorija škole /od 27. do 135. str./ iznosi se

sažetak *zaključne rasprave* petorice stručnjaka o njima /str. 139—152/. U toj raspravi kritički su ocijenjene izložene teorije, a ujedno se tražilo daljnje perspektive razvijanja teorije škole. Iz te su rasprave proizašli stavovi: kako je teorija škole potrebija nego ikada, kako bi se ona trebala graditi na interdisciplinarnim temeljima, i to na tri kamena temeljca —instituciji, didaktici i ekologiji /str. 150/, te kako se mora "ojačano teorijski raditi, kako bismo jasnije spoznali uvjete za mogućnost reforme, prije nego započnemo sa samom reformom" /str. 151/. Rezultate istraživanja sociologije, antropologije, znanosti o odgoju i psihologije nužno je integrirati u jednu *pedagošku teoriju škole*, dakle teoriju usmjerenu na ljude /str. 150/.

II.

U drugom dijelu knjige dva su poglavlja:

"Teorija škole između pedagoške samokritike, uplitanja društvenih znanosti i pribjegavanja metateoriji", /K.-J. Tillmann, str. 155—176/.

Autor navodi da se intenzivna rasprava o "teoriji škole" vodi između 1968. i 1974. Sudionici su bili pretežno pedagozi koji dolaze iz duhovnoznanstvene, odnosno odgojno-teorijske tradicije discipline /str. 157/. U isto vrijeme susjedne discipline /ponajprije sociologija i psihologija/ "nude koncepte, modele i teorijske postavke što su konkurirale pedagogiji i njezinu praiskonskom području" /str. 157/. Nastoji distingvirati "školsku pedagogiju" — kao disciplinu znanosti o odgoju koja se bavi školom od "teorije škole" — kao jedan od mnogih znanstvenih, istraživačkih i teorijskih pristupa, što se obrađuju unutar "školske pedagogije" /o analizi škole kao institucije, o organizacijskom sastavu, o njezinu uključivanju u društvo/, /str. 171/.

"Škola u obzorju povijesti učenja" /T. Schulze, str. 179—197/.

Navode se neka stajališta za mogućnost proširenja obzorja teorije škole /str. 179/. Dodirnu točku autorovih analiza pružila mu je sociološki orijentirana teorija škole /koju naziva "vladajućom", str. 181/, kao i "duhovnoznanstvena" teorija /str. 183/. Odnosno, autor, uvažavajući povijesne dimenzije škole — konstatira da "historijsko istraživanje škole daje teoriji škole mnogo podataka, obavijesti, poticaja" /str. 184/. Nakon kritičke analize pojedinih stajališta i "teorija" dolazi do zaključka da "bit škole, kao historijske pojave, nije dostatno obuhvaćen navedenim teorijama" /str. 187/.

Autor tvrdi da je škola "u svojoj biti ustanova koja se bavi učenjem, i to posebnim oblikom učenja — *školskim učenjem*" /str. 185/. Njega treba promatrati kao samostalnu pojavu i pojavu koja se mnogooblično očituje, a koja se ne može obuhvatiti pedagoškim i psihološkim, nego prije sociološkim i kulturnohistorijskim kategorijama /str. 187/. Zato se zalaže za pojam "*formacija učenja*" /str. 188/ i školu "shvaća kao formaciju školskog učenja" /str. 188/. Pojam "formacije učenja" označuje relativno raširene i u institucijskom i društvenom okruženju poznat kompleks uvjeta i modaliteta učenja, što se razlikuje od uvjeta i modaliteta učenja druge vrste. Formacije učenja utvrđuju se u određenim historijskim situacijama kao odgovori na neki društveni izazov /str. 188/.

Pojam "formacije učenja" ne svodi se na "društvene formacije", niti na "tekuće teorije učenja". Autor povezuje pojam "učenja" s pojmom "formacije", što pretpostavlja više toga /od složenosti pojma učenja, koje nije samo školsko učenje, do uvjeta i modaliteta učenja, o okolnostima pod kojim nastaje "te o načinima ponašanja u kojima je ono uskladišteno ili iz kojih je vodeno", (str. 190).

Na kraju autor zaključuje da novije formacije učenja ne potiru one stare. "Možemo kazati da se formacije učenja međusobno uvjetuju i prevladavaju" /str. 196/. Nijedna formacija ne postoji trajno — niti ona koja je utemeljuje, niti ona novija koja prethodnu nadilazi /str. 196/. Nove formacije se "postupno razvijaju i proširuju iz sadržaja starih formacija..." /str. 196/.

Knjiga "Teorije škole", urednika K. J. Tillmanna, zbornik je studija o školi, utemeljivanih u različitim teoretsko-metodološkim osnovama. Te razlike još se više umnažaju različitim društvenim /kulturno-civilizacijskim/ sredinama, te stavovima raznih autora istih teoretsko-metodoloških koncepata. Škola nam se u tim studijama predstavlja kao složeni organizam, u kojoj se, s obzirom na različite pristupe, otkrivaju i različiti ciljevi, zadaci, mogućnosti, ograničenja, pa i tendencije daljnjeg razvoja. Ulazi se u teorijske analize specifičnih konceptualnih pristupa školi, u kojima se otkrivaju i razrađuju različite osnove tehnologija pedagoškog procesa u njoj. Preciziraju se mnogi terminološki izrazi i analiziraju pojmovni instrumentariji kojima se operira u životu i radu škole, kao organiziranoj društvenoj i pedagoškoj instituciji. U temeljima konceptualnih razrada škole susreću se mnoge znanosti kojima se ne potvrđuje samo njezina interdisciplinarna fizionomija već i obveza i karakter pristupa školi.

Prikazan je pluralistički pristup interpretaciji škole i usput se otkrivaju razni aspekti njezine pojavnosti te različiti zadaci u njezinu oživotvorenju. Zapravo, "Teorije škole" suptilna su analiza različitih pristupa biću škole, bez ikakvih nastojanja njihova nadređivanja, favoriziranja ili omalovažavanja i ignoriranja nekih među njima. Prividna dominantnost nekih od izložene teorije uvjetovana je određenim činiteljima koje bi bilo nužno poznavati kod donošenja sudova o njihovoj

suvremenosti, te društvenoj i pedagoškoj primjenljivosti.

U knjizi se otvaraju mnoge teme pedagoškog, psihološkog i sociološko-kulturološkog karaktera pristupa školi. Otvaraju se i nova područja proučavanja i istraživanja bića škole, čime se pridonosi prevladavanju njezine statičnosti, uokvirenosti i dogmatske unificiranosti.

Osim teoretskog prinosa suvremenoj školi, ova knjiga ima i vrlo velik značaj za širu školničku praksu, skrećući pažnju na nužno teoretsko-metodološku utemeljenost svakog bića škole. Zato knjiga ima značaj i za širu školsku i prosvjetnu javnost. Preporučljiva je i za mnoge druge stručnjake kojima je organizacija ostvarivanja zadataka odgoja i obrazovanja, bilo neposredno ili posredno, predmet znanstvenog i stručnog interesa.

Josip Pivac

Recenzija

Dennis J. D. Sandole — Hugo van der Merwe (ed.)

Conflict Resolution Theory and Practice. Integration and Application

Manchester University Press, Manchester — New York, 1994., 298 str.

Knjiga Dennisa J. D. Sandolea i Huga van der Merwea, *Conflict Resolution Theory and Practice*, u izdanju "Manchester University Pressa" jedno je od najznačajnijih djela u području teorije i analize sukoba te razrješavanja sukoba nenasilnim sredstvima. Iza ove knjige stoji Institut za analizu i razrje-